

KAI KURIOS SEMANTINĖS IR MORFOLOGINĖS ANGLŲ IR LIETUVIŲ KALBŲ ASMENINIŲ ĮVARDŽIŲ SAVYBĖS

K. AMBRASAS

Šiame straipsnyje mėginama sinchroniškai sugretinti kai kurias semantines ir morfologines anglų ir lietuvių kalbų asmeninių įvardžių savybes. Čia nesistengiama spresti kokių nors ginčytinų problemų, o tik remiamasi daugiau ar mažiau nustatytais dėsniais, kai kuriais teiginiais. Kai kada, gretinant kokį nors skirtingai kalbininkų vertinamą kalbos reiškinį, stengiamasi pasirinkti vieną, autoriaus akimis žiūrint, labiau argumentuotą nuomonę.

Kaip rašo amerikiečių pedagogas ir lingvistas Robertas Lado, pradėdami gretinti bet kokią užsienio kalbos struktūrą su gimtosios kalbos struktūra, turime žinoti: pirma, ar yra tokia struktūra gimtojoje kalboje, tai yra, ar ji išreikšta tokiu pat formaliu būdu; antra, ar jinai turi tokią pačią reikšmę, ir trečia, ar tokia struktūra panašiai išsidėsčiusi gimtosios kalbos sistemoje¹.

Savaime suprantama, gretinamieji komponentai arba struktūros kiekvieni konkrečiu atveju esti nevienodi. Sakysime, vienokie jie būna, gretinant daiktavardžių darybos principus, bet kitokie – gretinant tų pačių daiktavardžių giminės ar skaičiaus kategoriją. Gretinant tokias skirtingas tipologiniu požiūriu kalbas, kaip analitinę anglų ir flektyvinę lietuvių, gretinimo komponentais pasirenkami abiejų kalbų asmeniniai įvardžiai. Taip daroma todėl, kad, gretinant palyginti nedideles struktūras, būtų galima susidaryti kuo pilnesnę gramatinės jų sandaros vaizdą, kuo mažiau išvengti atsitiktinumo, nagrinėjant visų jų ryšių, esminių bruožų visumą.

Teorinėse ir praktinėse anglų k. gramatikose randame tokias asmeninių įvardžių klasifikacijas:

I, me, thou, thee, he, him, she, her, it; we, us, ye, you, they, them²;

I, me, thou, thee, he, him, she, her, it; we, us, ye, you, they, them³;

I, you, he, she it, we, they⁴;

¹ Lado Robert, *Linguistics across Cultures*, Ann Arbor, The University of Michigan Press, 1964, p. 66. Iš čia paimtas ir terminas „struktūra“.

² George O. Curme, *Parts of Speech and Accidence*, D. C. Heath and Company, Boston, p. 7.

³ Otto Jespersen, *A Modern English Grammar on Historical Principles*, Part II, First Vol., Heidelberg, 1927, p. 399.

⁴ Ralph B. Long, *The Sentence and its Parts, A Grammar of Contemporary English*, The University of Chicago Press, p. 388.

I, he, she, it, we, you, they⁶;
I, thou, he, she, it, we, you, they⁶;
I, you (thou), he, she, it, we, you, they⁷.

Kaip matyti, Dž. Kermas ir O. Jespersenas yra davę abu asmeninių įvardžių linksnius. Tačiau įvardis *thou* dabartinėje anglų k. nevartojamas. Jis dažniausiai išlikęs tik kai kur poezijoje, iškilmingo stiliaus prozoje⁸, biblijoje ar liturginiuose tekstuose⁹. *Thee* forma vartojama kvakerių kalboje. *Ye* – archaizmas¹⁰. Kitos šios įvardžių grupės viena nuo kitos skiriasi vienaskaitos ir daugiskaitos antrojo asmens įvardžiais *thou* ir *you*. Tad čia pasirenkama bene aiškiausiai atspindinti dabartinės anglų k. vartojimo atvejus tokia asmeninių įvardžių vardininko linksnio (The Nominative Case) sistema: *I, you, he, she, it, we, you, they*.

Vidurinėms mokykloms skirtose ir akademinėje lietuvių kalbos gramatikoje yra tokia lietuvių k. asmeninių įvardžių klasifikacija:

aš, tu, tamsta, jis, ji¹¹;
aš, tu, jis, ji, mes, jūs, jie, jos¹²;
aš, tu, jis, ji, mes, jūs, jie, jos, tamsta¹³.

Kadangi įvardžio *tamsta*¹⁴ kilmė ir struktūra išsiskiria iš visų kitų įvardžių ir pastaruoju metu jis jau retokai vartojamas¹⁵, todėl gretinimui pasirenkama tokia asmeninių įvardžių vardininko linksnio sistema: *aš, tu, jis, ji, mes, jūs, jie, jos*. Taigi, anglų ir lietuvių k. gretinimo komponentai imami tokie:

I	aš
you	tu
he, she, it	jis, ji
we	mes
you	jūs
they	jie, jos

Kaip matyti iš lentelės, penktasis anglų k. įvardis *it* formalus atitikmens lietuvių k. asmeninių įvardžių sistemoje neturi, o aštuntąjį anglų k. įvardį *they* atitinka du lietuvių k. įvardžiai *jie* ir *jos*¹⁶.

⁶ R. W. Zandvoort, *A Handbook of English Grammar*, Longmans, p. 128; I. Gruzinskaja ir E. Čerkaskaja, *Anglų kalbos gramatika*, Kaunas, 1950, p. 31; L. Vinokurova, *Anglų kalbos gramatika*, Kaunas, 1957, p. 61.

⁸ M. A. Ganshina, N. M. Vasilevskaya, *English Grammar*, Higher School Publishing House, 1964, p. 95; B. S. Khaimovich, B. I. Rogovskaya, *A Course in English Grammar*, Москва, 1957, p. 99.

⁷ Л. С. Бархударов, Д. А. Штелинг, *Грамматика английского языка*, Москва, 1965, стр. 82.

⁸ Žr. B. S. Khaimovich, B. I. Rogovskaya, op. cit., p. 100.

⁹ R. W. Zandvoort, ten pat.

¹⁰ Webster's New Twentieth Century Dictionary of the English Language, Cleveland and New York, 1963, p. 1891, 2118.

¹¹ J. Žiugžda, *Lietuvių kalbos gramatika*, I, Kaunas, 1951, p. 98.

¹² J. Žiugžda, op. cit., šie leidimai: 1953, p. 135; 1954, p. 114; 1960, p. 121; 1961, p. 125.

¹³ Lietuvių kalbos gramatika, t. I, Vilnius, 1965, p. 667.

¹⁴ Apie lietuvių k. *tamsta*, *pats*, *sveikas*, *gerbiamasis*, o taip pat anglų k. *mister*, *lady*, *sir*, *mačam* ir kt., kartais turinčius asmeninių įvardžių reikšmę, čia nekalbama.

¹⁵ Lietuvių kalbos gramatika, p. 638–670.

¹⁶ Kokiomis priemonėmis anglų k. įvardis *it* išreiškiamas lietuvių k., apie *they* du lietuviškus atitikmenis *jie*, *jos* ir apie abiejų kalbų anomalijas nuo šių gretinimo komponentų rašoma atskirai kiekviename skyriuje.

Iš visų **anglų k.** žodžių asmeniniai įvardžiai labiausiai išsiskiria ypatinga savo reikšme. „Įvardis – savita kalbos dalis, apimanti žodžius su nepaprastai abstrakčiomis, atsietomis reikšmėmis. Skirtingai nuo kitų žodžių, priklausančių kitoms kalbos dalims, įvardžiai nenurodo konkrečių daiktų arba savybių (plg. a book, a student ir it, he, somebody; red, golden ir this, some ir t. t.). Todėl įvardžių reikšmė yra santykinė; jinai įvairiai konkretizuojasi skirtinguose kontekstuose, tam tikroje kalbos situacijoje, kur paaiškėja, kokiam būtent daiktui arba savybei konkrečiu atveju priklauso arba kokį žodį (ar žodžių grupę) jis pakeičia“¹⁷.

Kaip matome iš apibrėžimo, pirmiausia čia akcentuojama visų, tad, savaiame suprantama, tuo pačiu ir asmeninių įvardžių **abstrakti, santykinė reikšmė, kuri konkretizuojasi skirtinguose kontekstuose.**

Taip pat išdėdėtina, jog **anglų k. nėra tokio asmens, daikto, reiškinių ar ypatybės, kuri pastoviai būtų įvardinama vienu ir tuo pačiu asmeniniu įvardžiu ir bet kuriuo atveju, bet kokiomis sąlygomis reikštų tą patį asmenį, daiktą, reiškinį, jo požymį ar savybę. Nė vienas anglų k. įvardis niekad pastoviai nevartojamas su koku nors vienu vardažodžiu**¹⁸.

Tokios pat savybės būdingos ir visiems lietuvių k. asmeniniams įvardžiams. „Įvardžiais vadinami apibendrintos reikšmės žodžiai, kurie nurodo daiktus, daiktų ypatybes ar daiktų kiekį, bet neišreiškia tų daiktų ar ypatybių konkretaus turinio, nepasako apibrėžto daiktų kiekio. Tokia savo reikšme įvardžiai labai skiriasi nuo vardažodžių“¹⁹.

Kaip ir kitų kalbų, taip ir **lietuvių k. įvardžių apibrėžimas taip pat akivaizdžiai atspindi abstrakčią, santykinę jų reikšmę, kuri konkretizuojasi skirtinguose kontekstuose.**

Verta pastebėti, jog priklausomai nuo situacijos – nuo konteksto – abiejų kalbų įvardžiais *I – aš, you – tu, we – mes* gali vadintis vyras, moteris, kūdikis ir bet koks kitas asmuo, o tautosakoje netgi gyvuliai ir daiktai. Pavyzdžiui:

‘He’s headed north,’ *the old man* said. The current will have set us far to the eastward, *he* thought. *I* wish he would turn with the current. Hem., *Old m., 64.*

– Ji plaukia į šiaurę, – tarė *senis.*

„Srovė tikriausiai nunešė mus toli į rytus, – pagalvojo *jis.* – Aš norėčiau, kad ji pasuktų pasroviui. Hem., *Senis, 42.*

One October day in ninteen-seventeen – said *Jordan Baker...* – *I* was walking along from one place to another, half on the sidewalks and half on the lawns. *Fitz., Gatsby, 76.*

– Vieną spalio dieną tūkstantis devyni šimtai septynioliktai metais, – pasakoja man tą vakarą *Džordana Beiker...* – *aš* ėjau šaligatviu, tolydžiu nulipdama nuo jo ant vejų. *Fic., Getsbis, 92.*

Kaip rusų, latvių ir daugelio kitų, taip ir šių kalbų įvardžiai neišreiškia tų asmenų ar daiktų, o tiktai nurodo situacijos-konteksto apibrėžtą vieną ar kitą daiktą.

¹⁷ Л. С. Бархударов, Д. А. Штелинг, *op. cit.*, стр. 78.

¹⁸ А. И. Смирницкий, *Морфология английского языка*, Москва, 1959, стр. 177–178.

¹⁹ Lietuvių kalbos gramatika, p. 637.

Jeigu visų įvardžių reikšmė priklauso nuo situacijos-konteksto, tad ji, savaime suprantama, glaudžiai susijusi su kitomis kalbos dalimis. Tie ryšiai geriausiai išryškėja sakiniuose. Pavyzdžiui:

1. Finally I found *the article* I had been looking for. I started translating *it* at once.
2. *It* is necessary to do this work.
3. Vacuum tubes make *it* possible to convert part of their output into visible light.
4. *It* is silver that is the best conducting metal.
5. What is *it*?²⁰

Pirmajame sakinyje asmeninis įvardis *it* žymi negyvą daiktą (the article) – atlieka tiesioginio papildinio funkcijas, antrajame – formalaus veiksnio funkcijas beasmeniame sakinyje, trečiajame – formalaus papildinio, ketvirtajame – emfatinės konstrukcijos veiksnio, penktajame – parodomasis įvardis.

Pagal santykį su kitomis kalbos dalimis, pagal atliekamą funkciją sakinyje įvardžiai skirstomi į kelias grupes: noun-pronouns, adjective-pronouns ir kt. Nemaža anglų k. įvardžių grupė, į kurią įeina ir visi asmeniniai įvardžiai, yra substantyvinio pobūdžio. Jie vadinami noun-pronouns arba tiesiog pro-nouns²¹.

Verta prisiminti dar vieną įvardžių savybę, susijusią su pagrindine jų reikšme nurodyti asmenis ir daiktus. Būtent, tas nurodymas gali būti dvejopas: anaforinis ir anticipatorinis. Pirmuoju atveju įvardžiai nusako kažką jau paminėtą anksčiau, antroju – reikalauja atskleisti savo turinį vėliau kitais reikšminiais žodžiais, kai įvardis prieš tai buvo paminėtas²². Šia ypatybe asmeniniai įvardžiai pasižymi nevienodai ryškiai. Asmeniniai įvardžiai *he* ir *she* dabartinėje anglų k. vartojami anaforiškai²³ ir anticipatoriškai. Pavyzdžiui,

...*the old man* took off *his trousers* and went to bed in the dark. *He* rolled *his trousers* up to make a pillow, putting the newspaper inside *them*. *He* rolled himself in the blanket...

He was asleep in a short time and *he* dreamed of Africa when *he* was a boy... Hem., Old m., 44.

...*senis*, nusimovęs *kelnes*, atsigulė tamsoje. *Jis* susivyniojo *jas* kartu su laikraščiu į ritinį ir pasidėjo pagalvio vietoje. Susisupęs į antklodę, *jis* atsigulė...

Jis greit užmigo ir sapnavo savo jaunystę, Afriką. Hem., Senis, 16–17.

He was an old man who fished alone in a skiff in the Gulf Stream and he had gone eighty-four days now without taking a fish. Hem., Old m., 33.

²⁰ Pavyzdžiai iš: И. Ф. Турук, В. Н. Стойкова, Пособие по переводу технических текстов с английского языка на русский, Москва, 1963, стр. 108.

²¹ Kai kurie kalbininkai teigia, jog šiems įvardžiams pavadinti nebūtina specialaus termino noun-pronouns, adjective-pronouns ir t. t. Mat, jau vien priešdėlis *pro-* sako, jog jis yra vartojamas „vietoj daiktavardžio“. Tad, esą, užtenka vien tiktai pronouns, pro-adjectivs, pro-numerals, pro-adverbs ir t. t. Šiame straipsnyje vartojamas „noun-pronouns“ terminas. Jis labiau panėši į lietuvių k. tai pačiai asmeninių įvardžių grupei pavadinti terminą – „daiktavardiškieji įvardžiai“. Plg. В. S. Khaimovich, В. I. Rogovskaya, op. cit., p. 98; Lietuvių kalbos gramatika, p. 637–638.

²² В. Н. Жигadlo, И. П. Иванова, Л. Л. Иофик, Современный английский язык, Москва, 1956, стр. 49.

²³ В. Н. Жигadlo, И. П. Иванова, Л. Л. Иофик, op. cit., стр. 50.

Senis vienai vienas žvejoj su savo laiveliu Golfo srovėje ir per aštuoniasdešimt keturias dienas nieko nepagavo. Hem., Senis, 5.

Nors šis klausimas dar nemkai ištyrinėtas, bet pavyzdžiai rodo, kad lietuvių k. asmeniniai įvardžiai *jis, ji* taip pat vartojami anaforiškai²⁴ ir anticipatoriškai.

Asmeninis įvardis *it* kartais vartojamas anaforiškai, kartais anticipatoriškai²⁵. Tai priklauso nuo sąlygų – konteksto. Pavyzdžiui,

1. He swung *the tiller* across the shark's head... 2. He swung *it* once and twice and again. 3. He heard *the tiller* break and he lunged at the shark with the splintered butt. 4. He felt *it* go in and knowing *it* was sharp he drove *it* in again. Hem., Old m., 111.

Jis tvojo *rumpeliu* rykliui per snukį... Jistovojovieną kartą, antrą, trečią. Išgirdęs, kaip triokštelėjo *rumpelis*, senis trenkė rykliui suskilusiu drūtgalium. Jis pajuto, kaip *drūtgalis* įsmigo į mėsą, ir, žinodamas, kad jis aštrus, vėl smogė rykliui. Hem., Senis, 96.

5. 'I told the boy *I was a strange old man*', he said. 6. Now is when I must prove *it*.'

7. The thousand times that he had proved *it* meant nothing.

8. Now he was proving *it* again. Hem., Old m., 74.

– Juk aš sakiau berniukui, kad *esu nepaprastas senis*. Dabar atėjo metas *tai* įrodyti.

Jis įrodė *tai* tūkstančiais atvejų. Tai kas? Dabar reikėjo *viską* įrodyti iš naujo.

Tiek pirmajame pavyzdyje (1, 3 sak.) po *the tiller*, tiek ir antrajame po *I was a strange old man* (5 sak.) *it* vartojamas anaforiškai. Tokių pavyzdžių anglų k. raštuose galima labai dažnai užtikti. Kur kas rečiau dažnumo vartojimo atžvilgiu *it* pasitaiko anticipatoriškai.

Kaip buvo galima pastebėti, tiek anglų, tiek ir lietuvių k. asmeniniai įvardžiai yra apibendrintos reikšmės žodžiai, nurodą asmenis arba daiktus, bet neišreiškia nei tų asmenų, nei daiktų turinio. Abiejų kalbų asmeniniai įvardžiai taip pat niekada pastoviai nevartojami su vienu kuriuo nors asmeniu ar daiktu, o visuomet priklauso nuo konteksto.

Kadangi abiejų kalbų įvardžių reikšmėje esama santykinumo, tai abi kalbos turi tą pačią noun-pronouns arba daiktavardiškųjų įvardžių grupę su panašiomis semantinėmis savybėmis.

Tačiau šių kalbų asmeniniai įvardžiai turi ir skirtumų. Jei anglų k., o ypač raštų sakinio struktūroje, dėl analitinio kalbos pobūdžio asmeniniai įvardžiai yra griežčiau išlaikomi, tai lietuvių k. dėl flektyvinio kalbos charakterio ir asmeninių įvardžių pertekliaus jie gana dažnai praleidinėjami. Tai minima ir lietuvių kalbos gramatikose²⁶.

²⁴ Įvardis *jis* iš senovės turėjęs anaforinę parodomąją reikšmę, t. y. nurodęs be pabrėžto išskyrimo tai, kas jau buvo minėta. Dėl tokios savo reikšmės jis galėjęs pereiti daugelyje indoeuropiečių kalbų iš parodomųjų į asmeninius. Žr. K. Brugmann, Die Demonstrativpronomina der idg. Sprachen, Leipzig, 1904, „Abhandlungen der philologisch-historischen Klasse der königlich-sächsischen Gesellschaft der Wissenschaften“, Bd. 22, Nr. 6, S. 37–38.

²⁵ В. Н. Жигадло, И. П. Иванова, Л. Л. Иофик, op. cit., стр. 49–50.

²⁶ Žr. K. Jaunius, Lietuvių kalbos gramatika, P., 1911, p. 14; F. Kurschat, Grammatik der Littauischen Sprache, Halle, 1876, p. 358; Rygiškių Jono Lietuvių kalbos sintaksė, Seinai, 1911, p. 10 ir kt.

Jau anksčiau buvo sakyta, jog tiek anglų, tiek ir lietuvių k. įvardžiai *he, she, it, they* ir *jis, ji, jie, jos* gali būti vartojami tiek anticipatoriškai, tiek ir anaforiškai.

Morfologija

Asmeninių įvardžių morfologinė sandara čia stengiamasi sugretinti dviem aspektais: siauru morfologiniu požiūriu ir kiek platesniu – asmens, giminės, skaičiaus, linksnio ir kitų kategorijų atžvilgiu.

Abiejų kalbų asmeniniai įvardžiai savo morfologine sudėtimi gerokai skiriasi nuo kitų reikšminių kalbos dalių²⁷. Vienaskaitos vardininke visi jie susideda tik iš vienos morfemos. Kalbos dalių tarpe nedaugel rastume tokios viensikiemenės struktūros žodžių. Gal tik anglų k. artikeliai *a, an, the*, kai kurie prielinksniai, pavyzdžiui, *on, in, at*, jungtukai *and, or, but* ir kiti vadinamieji tarnybiniai žodžiai savo morfologinės sandaros panašumu gali būti artimi minėtiems įvardžiams.

I lietuvių k. asmeninius įvardžius šiuo atžvilgiu yra panašūs kai kurie prielinksniai, sakysime, *prie, už, po, ant*, jungtukai *ir, bet, o, jei*, kai kurios dalelytės, kaip antai, *ar, be, gi, jau*, jaustukai *ai, oi, ak* ir pan.

Dėl tokio savo morfologinės sandaros paprastumo tiek anglų, tiek ir lietuvių k. minėtiems įvardžiai skiriami paprastųjų įvardžių tipui²⁸.

Asmens kategorija. Iš anglų k. daiktavardiškųjų įvardžių (noun-pronouns) asmeniniai įvardžiai *I, thou, we, you* išsiskiria tuo, kad jie yra vieninteliai pirmojo ir antrojo asmens reiškejai²⁹. Pavyzdžiui,

I am going to go to Detroit tomorrow.

Are you going to Detroit soon?

*We hurried as fast as we could but we did not make the early train*³⁰.

“But *thou*“ said Marmaduke, with powerful interest; “I had thought that *thou* hadst perished with him.“ Coop., Pioneers, 409.

Vadinasi, jokia kita kalbos dalis negali pavaduoti nė vieno iš šių įvardžių – negali išreikšti nei pirmojo, nei antrojo asmens.

Lietuvių k. asmeninių įvardžių paskirtis tokia pati: „Įvardis *dš* nurodo kalbantįjį asmenį. Įvardis *tù* nurodo asmenį, į kurį kreipiasi kalbantysis“³¹. Savo reikšme įvardžiui *dš* artimas *mēs*, o įvardžiui *tù* artimas *jūs*³². Tačiau asmens reiškimui priemonių atžvilgiu kaip tik pastebimas nemažas abiejų kalbų skirtumas.

²⁷ Žr. В. Н. Жигadlo, И. П. Иванова, Л. Л. Иофик, op. cit., стр. 50; А. И. Смирницкий, op. cit., стр. 186.

²⁸ Lietuvių kalbos gramatika, p. 668–671; В. Н. Жигadlo, И. П. Иванова, Л. Л. Иофик, op. cit., стр. 50.

²⁹ Žr. А. И. Смирницкий, op. cit., стр. 186.

³⁰ Pavyzdžiai iš: Charles C. Fries, Teaching and Learning English as a Foreign Language, Ann Arbor, The University of Michigan Press, 1964, p. 32, 55.

³¹ Lietuvių kalbos gramatika, p. 668.

³² Ten pat, p. 669.

Nemaža skirtumų abiejose kalbose esama prasminiu gramatinės asmens kategorijos reiškimo atžvilgiu. Sugretinkime du tiesioginės nuosakos esamojo ir būtojo laiko veikianosios rūšies pavyzdžius:

The Present Tense	Esamasis laikas
I work	aš dirb-u
you work	tu dirb-i
he, she, it work-s	jis, ji dirb-a
we work	mes dirb-ame
you work	jūs dirb-ate
they work	jie, jos dirb-a
The Past Tense	Būtais laikas
I work-ed	aš dirb-au
you work-ed	tu dirb-ai
he, she, it work-ed	jis, ji dirb-o
we work-ed	mes dirb-ome
you work-ed	jūs dirb-ote
they work-ed	jie, jos dirb-o

Neskaitant tik esamojo laiko vienaskaitos trečiojo asmens veiksmažodžio *to work* formos *work-s*, vienintelis tiek esamojo, tiek būtojo laiko gramatinis asmens kategorijos reiškėjas yra asmeniniai įvardžiai: *I, you, he, she, it, we, you, they*. Jokių būdu iš veiksmažodžio formų *work* ar *worked* be įvardžių negalime spręsti, kokiam asmeniui ji gali priklausyti. Pavyzdžiui,

1. ...*raised* him up out of nothing, right out of gutter. 2. ...*saw* right away he was a fine-appearing, gentlemanly young man... Fitz., Gatsby, 173.

Šiame pavyzdyje, kur praleistas įvardis *I*, galime pakeisti bet kurį nors vieną iš anglų k. asmeninių įvardžių *you, he, she, we, they*, vis viena veiksmažodžių *raised* ir *saw* formos tos pačios. Tai analitinės kalbos požymis. Gramatinė asmens kategorija reiškiamą leksinėmis priemonėmis – atskirais įvardžiais.

Kitaip ši kategorija reiškiamą lietuvių k. Kaip buvo matyti, be asmeninio įvardžio, kiekviena veiksmažodžio forma dar turi ir asmeninę galūnę: **-u, -i, -a, -ame, -ate, -a** ir **-au, -ai, -o, -ome, -ote, -o**. Pasižiūrėkime, kaip tas pats pavyzdys atrodo lietuvių k. be pirmojo asmens įvardžio:

1. ...jį *ištraukiau* iš skurdo, tiesiai iš gatvės *paėmiau*. 2. *Pamačiau*: jaunas, dailus, mandagus vyras... Fic., Gatsby, 206.

Nors pirmajame sakinyje įvardis *aš* praleistas, bet ir taip aišku – iš asmeninės veiksmažodžio galūnės **-au**, kad tai padarė kalbantysis. Ir jokių būdu *aš* nepakeisime kitu įvardžiu. Antrajame sakinyje asmeninis įvardis *aš* net visiškai praleistas dėl minėtų ir dėl stilistinių priežasčių, – kad bereikalingai nesikartotų ir taip jau aiškų *aš*. Tai flektyvinės kalbos gramatinis asmens kategorijos reiškimo būdas.

Tokie skirtingi asmens kategorijos reiškimo būdai padeda išaiškinti kai kokius gramatinius, sintaksinius ir stilistinius šių kalbų savitumus. Štai, sakysime, yra anglų k. toks klausimas: “*Who are you?*” Lietuviškai tokio klausimo galime paklausti įvairiai, kaip reikalaus situacija-kontekstas: 1. *Kas tu* (jūs) *esi* (esate)? 2. *Kas tu* (jūs)? 3. *Kas esi* (esate)? Žinoma, kiekvienas iš šių sakinių turi savų stilistinių niuansų, bet visi šie trys sakiniai gramatiškai yra taisyklingi ir suprantami. Pirmasis

sakinys net leksiškai adekvatus angliškaam: *Who – Kas, are – esi (esate), you – tu (jūs)*. Tačiau antrajame sakinyje praleista veiksmažodžio *būti* tiesioginės nuosakos esamojo laiko vienaskaitos (daugiskaitos) antrojo asmens forma *esi (esate)*. Sakinys visiškai aiškus – antrąjį asmenį pakankamai išreiškia ir vienas įvardis *tu (jūs)*. Trečiajame sakinyje antrąjį asmenį irgi pakankamai išreiškia ir viena forma *esi (esate)* be įvardžio *tu (jūs)*. Kai kurių anglų k. sakinio dalių taip praleidinėti negalima dėl analitinės kalbos sakinio sandaros: veiksnys – tarinys – papildinys ir kitos sakinio dalys. Tokie sakiniai, kaip “*Who are?*” arba “*Who you?*” yra beprasmiški, gramatiškai netaisyklingi, nes sugriaunama standartinė būtina analitinės kalbos klausimo tvarka – praleidžiamas vienas narys.

Šiuo atžvilgiu anglų k. turi kitokių priemonių. Anglai vartoja vadinamas trumpąsias formas, sakysime, *I’m, you’re, who’s* ir t.t. Pavyzdžiui,

“*Who’s Emily?*” I asked.

“*Emily’s my best friend*”, she said³³.

You see, *they’re* tennis shoes, and *I’m* sort of helpless without them, Fitz.,

Gatsby, 170,

Nors, kaip matome, anglų k. tarinio forma – šiuo atveju veiksmažodžio *to be* The Present Tense lytys – stengiamasi sutrumpinti, bet vis viena veiksnys su tariniu, kad ir kontrahuota pastarojo forma, sakinyje turi išlikti. Žinoma, pasitaiko, kad ir anglų k., ypač šnekamojoje, dienoraščiuose ar kitur, asmeniniai įvardžiai ir kitos kalbos dalys praleidžiamos³⁴, tačiau tai daugiau ar mažiau nukrypimai nuo norminės kalbos reikalavimų.

Anglų kalboje yra išlikusių ir gramatinės asmens kategorijos reiškimo momentų. Štai, sakysime, ten, kur anglų k. laikai sudaromi su esamojo laiko veiksmažodžio *to be* formomis, asmens reikšmė, pasak prof. A. Smirnickio, charakterizuojanti asmeninius įvardžius, savo turiniu veiksmažodyje sutampa su gramatinė asmens kategorija³⁵. Pavyzdžiui, sakinyje *I am working* įvardis *I*, nepažymėdamas kokio nors apibrėžto asmens, tiktai nurodo kalbos autorių, kuris tuo pačiu metu yra ir vykstančio veiksmo subjektas. Toji pati pirmojo asmens reikšmė perduodama ir pagalbinio veiksmažodžio *to be* esamojo laiko Present forma *am (working)*.

Be to, čia reikėtų prisiminti anglų ir lietuvių k. asmeninių įvardžių funkcinius krūvius. Kaip jau minėta anksčiau, anglų k. pirmojo asmens funkciją atlieka *I* ir *we*, antrojo *thou* ir *you*, o trečiojo pasiskirsto įvardžiai *he, she, it* su daugybe daiktavardžių. Pavyzdžiui, *She works, He goes, It sings*, bet taip pat ir *The father works, The girl goes, The bird sings*. Taigi, vienaskaitos trečiojo asmens įvardžiams *he, she* ir *it* tenka kur kas mažesnis funkcinis krūvis, negu pirmojo ir antrojo asmens įvardžiams *I, thou* ir *you*.

Kitaip yra pasiskirstę funkciniiais krūviais lietuvių k. įvardžiai. Gal tiktai vienaskaitos ir daugiskaitos pirmojo asmens įvardžiai *I – aš* ir *we – mes* savo funkcinių krūvių svoriu yra panašūs abiejose kalbose.

Lietuvių k. vienaskaitos trečiojo asmens du įvardžiai *jis* ir *ji* savo funkcinį krūvį, kaip ir anglų k., dalijasi irgi su daugybe daiktavardžių, skaitvardžių, būdvardžių

³³ Pavyzdžiai iš: Charles C. Fries, op. cit., p. 62.

³⁴ Žr. A. И. Смирницкий, op. cit., стр. 181, 185–186.

³⁵ Plg. A. И. Смирницкий, стр. 180.

ir kt. Pavyzdžiui, Klasėje sėdėjo *dešimt vaikų*. *Jie visi* ką nors veikė. *Pirmasis* skaitė. *Antrasis* rašė. *Trečioji mergaitė* piešė. *Ji* turėjo daug spalvų. *Kai kurie* šnekėjosi. *Plepiausiasis* buvo nubaustas. Trečiojo asmens funkciją krūvį atlieka įvairios kalbos dalys: *dešimt vaikų, jie visi, ji, kai kurie, plepiausiasis* ir kt.

Daugiskaitoje anglų k. įvardis *they* taip pat, kaip ir lietuvių k. įvardžiai *jie, jos*, savo funkciniu krūviu dalijasi su kitomis kalbos dalimis, galinčiomis eiti šio įvardžio vietoje, bet skirtingai nuo lietuvių k. įvardžių *jie, jos*, kurie dviese dalijasi tą krūvį, *they* atlieka vienas. Taip yra dėl to, kad anglų k. įvardis *they* neturi giminės kategorijos³⁶.

Kaip galėjome pastebėti, anglų k. asmens kategorijos reiškimas yra leksinis su kai kokiais gramatinio pobūdžio momentais, o lietuvių k. – gramatinio. Dėl to šios kalbos turi kai kurių gramatinių ir stilistinių savitumų. Analitinis anglų k. charakteris sakinyje reikalauja griežčiau išlaikyti pagrindines sakinio dalis – veiksnį ir tarinį. Lietuvių k. dėl flektyvaus pobūdžio dažnai galima praleisti pagrindinėmis sakinio dalimis einančius įvardžius, veiksmažodžius ir kitas kalbos dalis. Mat, lietuvių k. galimi vadinami numanomieji veiksniai ir tariniai, kurių rašomoji literatūrinė anglų k. negali turėti.

Giminės kategorija. Anglų k. asmeninių įvardžių kategorija – ginčytinas klausimas³⁷. Tačiau čia remiamasi tais kalbininkais, sakysime, V. Žigadlo, I. Ivanova, L. Jofiku ir B. Iljišu, kurie jos visiškai neišskiria³⁸. Tokios pat nuomonės yra anglų k. tyrinėtojas O. Jespersenas³⁹. Priešingai, dėl lietuvių k. asmeninių įvardžių giminės kategorijos neabejojama, jog minėtieji įvardžiai ją turi⁴⁰.

Daugelis kalbininkų, ju tarpe ir prof. A. Smirnicks⁴¹ tvirtina, kad anglų k. pirmojo ir antrojo asmens įvardžiai *I, thou, we* ir *you* yra negimininiai. Lietuvių k. įvardžiai *aš, tu, mes* ir *jūs* taip pat yra negimininiai⁴².

Anglų k. vyriškosios lyties asmenys nurodomi tiksliai įvardžiu *he*, o moteriškosios – *she*. Pavyzdžiui,

'I ran into your friend *Caroline* last night as I was leaving the office, 'Ned said, 'and bought *her* a drink. *She's* a lively one, isn't *she*?'

He often used these odd terms, which had for me an old fashioned ring. John., Marriage, 183.

Įvardis *it* giminės atžvilgiu yra nediferencijuotas, nes juo nurodomi tiek vyriškos, tiek ir moteriškos giminės daiktai, reiškiniai ar gyviai. Pavyzdžiui,

Emilie came back. She put in front of Mrs. Skelton a *cloisonné ashtray* fetches from the drawing room and shiny with new cleaning. She had cleaned *it* so thoroughly, I noticed, that she had even managed to remove a brown stain which had been on the rim ever since I remember *it*. John., Marriage, 186.

Grįžo Emilija. Paėmusi iš svetainės, ji atnešė ir padėjo misis Skelton *emaliuotą, nušveistą iki blizgėjimo peleninę*. Ji taip rūpestingai ją šveitė, kad net

³⁶ Apie giminės kategoriją žr. toliau.

³⁷ Plg. B. S. Khaimovich, B. I. Rogovskaya, op. cit., p. 103.

³⁸ Plg. B. Ylyish, The Structure of Modern English, M., 1965, p. 75.

³⁹ Otto Jespersen, Essentials of English Grammar, London, George Allen und Unwin LTD, p. 188.

⁴⁰ Žr. Lietuvių kalbos gramatika, p. 638–639.

⁴¹ А. И. Смирницкий, op. cit., стр. 178.

⁴² Žr. Lietuvių kalbos gramatika, p. 637–674.

nutrynė rudą dėmelę, kuri buvo ant peleninės kraštelio, kiek *ja* atmenu. Džon., Kristina, 165.

She added, 'You'll get the kettle, of course. Peter (her husband) 'will give *it* you. John., Marriage, 187.

Žinoma, turėsi ir *virtuvą*, – pridūrė ji. – Piteris *ji* tau atneš dovanų (Piteris – jos vyras). Džon., Kristina, 165.

Kaip *it*, taip ir įvardis *they* yra negimininis: nediferencijuotai nurodo tiek vyriškosios, tiek ir moteriškosios giminės asmenis, daiktus, reiškinius, gyvulius ir t. t. Pavyzdžiui,

I called up *Daisy* half an hour... But she and Tom had gone away early...

"Say when *they'd* be back?"

"No".

"Any idea where they are." Fitz., Gatsby, 165.

Aš paskambinau *Deizei* už pusvalandžio... Bet sužinojau, kad *jiedu* su *Tomu* išvažiavo rytą...

– Ir nepasakė, kada grįš?

– Ne.

– O jūs nežinote, kur *jiedu* galėtų būti? Fic., Getsbis, 198.

"What I called up about was a *pair of shoes* I left there. I wonder if it'd send *them* on. You see, they're tennis shoes, and I'm sort of helpless without *them*. Fitz., Gatsby, 170.

– Aš, matote, skambinau štai dėl ko: aš palikau tenai *batus*. Gal jums nebūtų didelis vargas paliepti tarnui, kad pasiųstų man. Matote, tai teniso batai, ir be *jų* aš kaip be rankų. Fitz., Getsbis, 170.

Vadinasi, iš visų anglų k. asmeninių įvardžių tiktai *he* ir *she* nurodo lytį. Įvardis *she* ar *it* nėra kokios nors įvardžio *he* giminės formos, bet atskiri savarankiški žodžiai su savomis teisėmis⁴³, nes jie neturi nei savų opozemų, nei kitų reikalingų giminės požymių.

Lietuvių k. daiktavardiškasis įvardis *jis, ji*, skirtingai nuo anglų k., turi gramatinę giminės kategoriją. „Įvardžio *jis, ji* giminės forma priklauso nuo gramatinės giminės to daiktavardžio, kurio reiškiamą daiktą šis įvardis nurodo.

Į klasę įėjo *mokytojas*. Rankoje *jis* turėjo žurnalą. Keliu ėjo *moteris*. *Ji* buvo apsirišusi skarele“⁴⁴.

Jei anglų k. daugiskaitos trečiasis įvardis *they* negimininis, tai lietuvių gimini- nis: vyriškos giminės atstovams žymėti yra skirtas įvardis *jie*, moteriškiems – *jos*. Pavyzdžiui,

...ant stalo degė keturios *žvakės*.

– Kam *jos* reikalingos, – susiraukė *Deizė* ir pirštų galais užspaudė *žvakes*. Fic., Getsbis, 18.

Jis pagalvojo apie tai, kaip kai kurie *žmonės* bijosi pasilikti mažame laive lyje atviroje jūroje, ir priėjo išvadą, kad *jie* teisingai daro tais mėnesiais, kada staigiai sugenda oras. Hem., Senis, 48.

Dar vienu bruožu anglų k. skiriasi nuo lietuvių k. Anglų k. gramatinės giminės rodiklių turi labai nedaug. Pavyzdžiui,

⁴³ B. Ylyish, op. cit., p. 75.

⁴⁴ Lietuvių kalbos gramatika, p. 638–639.

1. The old man was thin and gaunt with deep wrinkles in the back of his neck. 2. *The brown blotches* of the benevolent skin scancer the sun brings from its reflection on the tropic sea were on his cheeks. 3. *The blotches* ran well down the sides of his face and his hands had the deepcreased *scars* from handling heavy fish on the cords. Hem., Old m., 32.

Jei šiuose sakiniuose vietoje *The old man* (1 sak.), *The blotches* (2 sak.) ar *scars* (3 sak.) sakytume ar įrašytume *The old woman* (1 sak.), *his* visuose trijuose sakiniuose pakeistume į *her*, o *blotches* pakeistume į *wounds* ir *scars* į *wounds*, tai anglų k. nei sakinio struktūra, nei jokios galūnės nesikeis. Pavyzdžiui,

The old woman was thin and gaunt with deep wrinkles in the back of her neck. The brown wounds of the benevolent skin scancer the sun brings from its reflection on the tropic sea were an her cheeks. The wounds ran well down the sides of her face and her hands hat the deepcreased blotches from handling heavy fish on the cords.

Šiuo atveju vieninteliai gramatinės giminės rodikliai yra tiktai asmeniniai įvardžiai arba patys daiktavardžiai. Lietuvių kalboje, skirtingai nuo anglų, giminę parodo ne tik įvardžiai, bet ir kitų derinamųjų kalbos dalių galūnės. Tai parodo pavyzdžiai:

1. *Senis* buvo *liesas* ir *suvargęs*, gilių raukšlių išvogotu sprandu. 2. *Nepavojingas* odos *vėžys*, kurį sukelia saulės spinduliai, atsimušę nuo tropikų jūros paviršiaus, išmargino jo skruostus *rudomis dėmėmis*. 3. Ant *senio* rankų juodavo *gilūs randai*, kuriuos išraižė virvė, traukiant didelę žuvį. Hem., Senis, 5.

Padarykime šiuose sakiniuose panašius pakeitimus kaip anglų k.: *senis* pakeiskime į *senė*, *jo* – *jos*, *dėmės* į *randus* ir *randus* į *dėmes*:

1. *Senė* buvo *liesa* ir *suvargusi*, gilių raukšlių išvogotu sprandu. 2. *Nepavojingas* odos *vėžys*, kurį sukelia saulės spinduliai, atsimušę nuo tropikų jūros paviršiaus, išmargino *jos* skruostus *rudais randais*. Ant *senės* rankų juodavo *gilio* *dėmės*, *kurias* išraižė virvė, traukiant didelę žuvį.

Be to, lietuvių k. tiek vienaskaitoje, tiek ir daugiskaitoje griežtai ir nuosekliai išlaikomas vyriškos ir moteriškos giminės priešpastatymas: *jis* – *ji*, *jie* – *jos*, ko anglų k. nėra.

Dabar galima pamėginti anglų ir lietuvių k. asmeninių įvardžių sistemą giminės kategorijos atžvilgiu pavaizduoti lentelėje:

Anglų k. įvardžiai	Lietuvių k. įvardžiai
<i>Negimininiai</i>	<i>Negimininiai</i>
I	aš
thou, you	tu, jūs
<i>Nurodą giminę</i>	<i>Gimininiai</i>
(leksiniu požiūriu)	(gramatiniu požiūriu)
he	jis
she	ji
<i>Negimininiai</i>	–
<i>it</i>	<i>Negimininiai</i>
we	mes
you	jūs
	<i>Gimininiai</i>
	(gramatiniu požiūriu)
they	jie, jos

Kaip pastebėjome, tiek anglų, tiek ir lietuvių k. vienaskaitos ir daugiskaitos asmeniniai įvardžiai *I, thou, it, we, you, they* ir *aš, tu, mes, jūs* yra negimininiai – giminės kategorijos neturi. Lietuvių kalbos giminės kategoriją turi tiktai trečiojo asmens įvardžiai, o anglų – tik ją nurodo.

Jei anglų k. vyriškos – moteriškos giminės priešpastatymas yra tiktai vienaskaitoje, tai lietuvių k. vyriškos – moteriškos giminės priešpastatymas nuosekliai išlaikomas tiek vienaskaitoje, tiek ir daugiskaitoje. Anglų k. asmeniniai įvardžiai arba patys daiktavardžiai yra vieninteliai giminės rodikliai, o lietuvių k., be įvardžių ir pačių daiktavardžių, gramatinės giminės rodikliai dar yra ir visos kitos deklinamosios kalbos dalys.

Anglų k. asmeninių įvardžių gramatinės giminės išraiška yra leksinio, o lietuvių k. giminės kategorija – gramatinio pobūdžio.

Daikto kategorija⁴⁵. Ne visada dviejose kalbose galima rasti adekvačius formaliuosius gretinimo komponentus. Todėl kiekvienoje kalboje dažniausiai esti priemonių, kuriomis išreiškiamos nesančios kitoje kalboje struktūros. Taip yra su anglų ir lietuvių k.

Kai kuriais anglų k. įvardžiais, sakysime, klausiamaisiais *who – what*, santykiniais *who – which*, priešpastatomas „asmuo“ – „neasmuo“. Toks pat ryškus priešpastatymas yra ir vienaskaitos trečiojo asmens įvardžiais *he, she* ir *it*. Pavyzdžiui,

The old man held *the line* delicately, and softly, with *his* left hand, unleashed *it* from the stick. Now *he* could let *it* run through *his* fingers without the fish feeling any tension. Hem., Old m., 56.

Senis lengvai laikė *valą*, o kaire ranka atsargiai atrišo *jį* nuo meškerkočio. Dabar *jis* galėjo laisvai slysti jam tarp pirštų, nesukeldamas žuviai įtarimo. Hem., Senis, 32.

Senis žvejys visur, kaip matome, įvardinamas *he* (his), o valas – visur *it*. Tokių anglų k. „asmuo“ – „neasmuo“ priešpastatymą pabrėžia daugelis kalbininkų⁴⁶. Žinoma, kalboje pasitaiko, kai griežtos ribos tarp įvardžių nurodomų „asmuo“ ir „neasmuo“ sugriaunamos – kartais *it* nurodo asmenis, o *he* ar *she* – daiktus⁴⁷. Tačiau tokie atvejai palyginti reti.

Kaip teigia tarybiniai kalbininkai V. Žigadlo, I. Ivanova ir L. Jofikas, anglų k. „asmens“ – „neasmens“ atribojimas leksinėmis priemonėmis – skirtingomis įvardžio formomis⁴⁸ – pakeitė anksčiau šių įvardžių turėtą gramatinę giminės kategoriją⁴⁹.

Kai kurie anglų k. tyrinėtojai įvardį *it*, nurodantį tas sąvokas ir daiktus, kurie negali būti asmenimis, laiko tik daiktiniu, todėl visą asmeninių įvardžių grupę va-

⁴⁵ Neradus literatūroje anglų k. įvardžiais išreiškiamam „asmuo“ – „neasmuo“ priešpastatymui pavadinti, vartojamas, nors ir nelabai tiksliai atspindįs šią anglų k. ypatybę, terminas „daikto kategorija“.

⁴⁶ Л. С. Бархударов, Д. А. Штелинг, *op. cit.*, стр. 83; В. Н. Жигadlo, И. П. Иванова, Л. Л. Иофик, *op. cit.*, стр. 52; В. S. Khaimovich, В. I. Rogovskaya, *op. cit.*, стр. 103.

⁴⁷ Plg. Л. С. Бархударов, Д. А. Штелинг, *op. cit.*, стр. 84.

⁴⁸ Plg. rusų он, она, оно ir kitų kalbų panašius įvardžius.

⁴⁹ В. Н. Жигadlo, И. П. Иванова, Л. Л. Иофик, *op. cit.*, стр. 51–52.

dina daiktiniais-asmeniniais⁵⁰. Mat, anglų *k.* daugiskaitos trečiojo asmens įvardis *they* nurodo ne vien tiksliai asmenis, bet ir gyvulius, negyvus daiktus ir visa kita, kas „neasmuo“. Taigi, priešpastatymas „asmuo“ – „neasmuo“, toks ryškus vienaskaitoje, daugiskaitoje neegzistuoja.

Lietuvių *k.* nei vienaskaitos įvardžiai *jis, ji*, nei daugiskaitos *jie, jos* tokio priešpastatymo „asmuo“ – „neasmuo“ neišreiškia, o, kaip jau anksčiau buvo pasakyta, nurodo tiksliai giminę. Tad, norint atsakyti į klausimą, kokiomis lietuvių *k.* priemonėmis išreiškiama anglų *k.* daikto kategorija, panagrinėkime keletą vertimo pavyzdžių, kur bene geriausiai atsispindi šie pakaitalai.

1. We must get a good killing lance and always have it on board. 2. You can make the blade from a spring leaf from an old Ford. 3. We can grind it in Guanabaka. 4. It should be sharp and not tempered so it will break... Hem., Old m., 116.

5. – Teks įsitaisyti *gerą perstekę* ir visuomet *ją* laikyti laivelyje. 6. *Geležtę* galima padaryti iš seno „Fordo“ lingės. 7. Nugaląskim *ją* Guanabakoje. 8. *Ji* turi būti aštri, bet neužgrūdinta, kad nenulužtų. Hem., Senis, 101.

Užuot kartojus anglų *k.* sakiniuose (1 ir 2) *killing lance* ir *blade*, pavartotas įvardis *it*. Dėl tokios pačios priežasties lietuvių *k.* (5 ir 7 sak.) *it* atstoja asmeninio įvardžio *ji* galininko linksnį *ją: perstekę* ir *geležtę*. Ketvirtajame sakinyje *it* atlieka veiksnio funkciją, kurią lietuvių *k.* (8 sak.) taip pat atitinka veiksnys, išreikštas asmeniniu įvardžiu *ji*⁵¹. Kadangi antrasis *it* (4 sak.) reikalingas dėl analitinio šios kalbos pobūdžio, todėl lietuvių *k.* jis ir praleistas, nes ir taip jau šiame sakinyje vienas veiksnys *ji* pavartotas ir apie jį toliau kalbama. Tačiau ne vien tik moteriškosios giminės įvardis *ji* gali atstoti angliška *it*. Pavyzdžiai,

9. 'Pedriko is looking after the skiff and the gear. 9. What do you want done with the head?'

10. 'Let Pedriko chop it up to use in fish traps.'

11. 'And the spear?'

12. 'You keep it if you want it.' Hem., Old m., 115.

13. – Pedrikas apsiėmė prižiūrėti laivelį ir virves. 14. Kur tu dėsi žuvies *galvą*?

15. – Tegu Pedrikas *ją* sukapoja. Bus masalas žuvimis vilioti į tinklą.

16. – O *kardą*?

17. – Pasilik *ji* sau, jei nori. Hem., Senis, 101.

Kaip matome, šiuose sakiniuose anglų *k.* tiesioginį papildinį, išreikštą įvardžiu *it*, pagal pirmiau minėtus daiktavardžius (*the head* – 10 sak. ir *the spear* – 12 sak.) lietuvių *k.* atitinka papildiniai, išreikšti vienaskaitos galininko linksnio moteriškos ir vyriškos giminės asmeniniais įvardžiais *ją* ir *ji* (15 ir 17 sak.).

Jei anglų *k.* įvardis *it* vartojamas su kitomis kalbos dalimis, reikalaujančiomis tam tikro linksnio, skaičiaus arba eina kartu su prielinksniais, tai atitinkamu linksniu ir skaičiumi išreiškiamas ir lietuvių *k.* asmeninis įvardis. Pavyzdžiai,

⁵⁰ Pagal šią klasifikaciją tikraisiais asmeniniais įvardžiais laikomi vien tiksliai *I, he, she, we, you*.

⁵¹ *It* funkcijos anglų *k.* sakinyje gali būti įvairios, bet čia daugiausia nagrinėjamos tiksliai veiksnio ir tarinio, nes kaip tik jos ryškiausiai išreiškia daikto kategoriją.

1. Many fishermen were around *the skiff* looking at what was lashed *beside it* and one was in the water, his trousers rolled up, measuring the skeleton with a length of line. Hem., Old m., 114.

2. Aplink *laivelį* susirinko daug žvejų; jie apžiūrino tai, kas buvo *prie jo* prižišta, ir vienas žvejys, atsiraitojęs kelnes, matavo virve žuvies skeletą. Hem., Senis, 98.

3. He jerked *the tiller* free from the rudder and beat and chopped *with it*, holding *it* in both hands and driving *it* down again and again. Hem., Old m., 111.

4. Senis išplėšė *rumpelį* iš įtvaro ir, suėmęs *jį* abiem rankom, mušė ir tran-
kė *juo*, kirsdamas smūgį po smūgio. Hem., Senis, 96.

5. He unstepped the mast and furled *the sail* and tied *it*. Hem., Old m., 113.

6. Išėmęs stiebą, senis suvyniojo ant jo *burę* ir perrišo *ją*.

7. He also drank a cup of *shark liver oil* each day from the big drum in the shack where many of the fishermen kept their gear. 8. *It* was there for all fishermen who wanted *it*. 9. Most fishermen hated the taste. But *it* was no worse than getting up the hours that they rose and *it* was very good against all colds and gripes and *it* was good for the eyes. Hem., Old m., 53.

10. Kiekvieną dieną jis taip pat išgerdavo po puodelį *ryklio kepenų taukų* iš metalinės stalinės, stovinčios daržinėje, kur žvejai laiko žūklės prietaisus. 11. *Taukų* galėjo pasisemti bet kuris žvejys. Daugeliui žvejų *jų* skonis buvo biaurus. 12. Tačiau *juos* gerti vis tik maloniau, negu keltis su tamsa, o, be to, *jie* puikiai padėdavo nuo peršalimo, gripo ir stiprindavo akis. Hem., Senis, 30.

Kaip matyti, *it* pagal situaciją atitinkamai gali būti išreikštas asmeninių įvardžių *jis* ir *jį* linksniu: *prie jo* – 2 sak., *juo* – 4 sak., *ją* – 6 sak., *jų* – 11 sak., *juos* – 12 sak., *jie* – 12 sak.

Tačiau ne visuomet anglų k. įvardis *it* išreiškiamas lietuvių k. įvardžiais *jis* ar *jį*. Dažnai dėl minties aiškumo, dėl stilistinių reikalavimų, o kartais ir dėl vertėjo skonio ar dėl kitokių priežasčių sakinyje pakartojamas anksčiau minėtas anglų k. reikšminis žodis. Pavyzdžiui,

Finally the old man woke.

'Don't sit up', the boy said. 'Drink this.' 1. He poured some *of the coffee* in a glass.

2. The old man took *it* and drank *it*. Hem., Old m., 115.

3. Pagaliau senis nubudo.

– Nesikelk, – tarė jam berniukas. – Še, išgerk. – 3. Jis įpylė į *stiklinę kavos*.

4. Senis paėmė iš jo *stiklinę* ir išgėrė. Hem., Senis, 100.

5. *One window* was rose-coloured. 6. I fancied that behind *it* there existed some mysterious achievement of peaceful love, secret and content,... John., Marriage, 194.

7. *Vienas langas* masino švelniai rožine šviesa; aš įsivaizdavau, kad už *to lango* žmonės atrado taikios meilės, nešančios pasitenkinimą, paslaptį. Džon., Kristina, 171.

Kai anglų sakinyje papildiniu einančiu *it* nurodoma daugiau ar mažiau neapibrėžta, abstrakti sąvoka, sakysime, koks nors reiškiny, įvykis, atsitikimas ar koks nors kitoks vienu žodžiu nenusakomas procesas, tuomet lietuvių k. *it* neretai atstoja parodomąjį įvardžį *tas, ta* bevardės giminės forma *tai*. Pavyzdžiui,

1. The old man settled himself to steer. *He did not even watch the big shark sinking slowly in the water, showing first life-size, then small, then tiny. That always fascinated the old man. But he did not watch it now.* Hem., Old m., 106.

2. Senis atsisėdo prie vairo. *Jis net nepažvelgė, kaip iš lėto skęsta didžiulis ryklis, – iš pradžių jis atrodė natūralaus dydžio, paskui mažesnis, kol galų gale pasidarė vos įžiūrimas. Toks reginys visada žavėdavo senį.* Bet dabar jis neapanoro į *tai* žiūrėti.

3. 'Come on', Ned said, his cheerfulness gone.

He said, as we drove home, *'That's a ridiculous young woman.'* I believed he said *it* to deceive me. John., Marriage, 207.

4. – Eime, – tarė Nedas. Visas jo linksmumas dingo.

Važiuojant namo, jis tarė:

– *Juokinga mergužėlė.*

Man atrodė, kad jis *tai* pasakė, norėdamas mane suklaidinti. Džon., Kristina, 183.

Lietuvių k. *tai* dažnai atsako ir į tokius anglų k. sakinius, kur *it* atlieka formaus veiksnio funkciją. Pavyzdžiui,

He started to climb again and at the top he fell and lay for some time with the mast across his shoulder. *He tried to get up.* But it was too difficult... Hem., Old m., 113.

Senis vėl ėmė kopti į viršų. Įkopęs įkalnėn, pargriuvo ir valandėlę gulėjo su stiebu ant pečių. *Jis pabandė pakilti.* Tačiau *tai* buvo ne taip lengva... Hem., Senis, 98.

The breeze was fresh now and he sailed on well. He watched only forward part of the fish and some of his hope returned.

It is silly not to hope, he thought. Besides I believe *it* is a sin. Hem., Old m., 101.

Pūtė gaivus vėjas, ir laivelis greitai plaukė pirmyn. Senis žiūrėjo tiktai į žuvies priekį, jis atgavo šiek tiek vilties.

„Kvaila prarasti viltį, – galvojo senis. – Be to, rodos, *tai* nuodėmė.“ Hem., Senis, 83.

The old man saw the brown fins coming along the wide trail the fish must make in the water. They were not even quartering on the scent. They were headed straight for the skiff swimming side by side.

He jammed the tiller, made the sheet fast and reached under the stern *for the club.* It was an oar handle from a broken oar sawed off to about two and half feet in length. Hem., Old m., 107.

Senis pamatė judant rudus pelekus žuvies paliktame ruože. Jie net nieiškojo pėdsako, o plaukė tiesiai į laivelį vienas šalia kito.

Jis pritvirtino rumpelį, užvyniojo škotą ir išitraukė *kuoką* iš laivelio galo. *Tai* buvo gal pustrėčios pėdos ilgio nupiauta sulaužyto irklo dalis. Hem., Senis, 91.

Kaip asmeniniai įvardžiai *jis, ji*, atstoja anglų k. *it*, priklausomai nuo konteksto būna įvairių linksnių, taip ir parodomasis įvardis, atsižvelgiant į jo situaciją anglų k. sakinyje, gali būti įvairaus linksnio. Pavyzdžiui,

'I know deserve *it*, Chris, ...John., Marriage, 195.

– Žinau, Kriste, kad aš *to* nusipelniau, ... Džon., Kristina, 173.

She convinced herself of *it*, and cried into her handkerchief, as if the very suggestion was more than she could endure. So Wilson was reduced to a man "deranged by grief" in order that the case might remain in its simplest form. And *it* rested there. Fitz., Gatsby, 165.

Ji net pati *tu* patikėjo ir verkė įsikniaubusi į nosinę, tarsi ją būtų skaudinusi net mintis, jog kas nors gali jos seserį įtarti. Taip Vilsonas buvo suniekintas kaip „pamišęs iš sielvarto“, kad byla būtų kuo paprastesnė. *Tuo* viskas ir baigėsi. Fic., Getsbis, 197.

Kur anglų k. sakiniuose išreiškiama galimybė ar pageidavimas, pavyzdžiui, I wish, It might, lietuvių k. *it* gali atsakyti *visa tai* arba *viskas*. Pavyzdžiui,

I wish *it* had really been a dream, he thought. But who knows? *It* might have turned out well. Hem., Old m., 106.

Man norėtusi, kad *visa tai* iš tikro būtų tik sapnas. Tačiau kas žino? Dar *viskas* gali pakrypti į kitą pusę. Hem., Senis, 88.

Kai *it* atstoja pratęstą, ankstyvesniuose sakiniuose pradėtą mintį, šis įvardis lietuvių k. kartais išreiškiamas aprašomuoju būdu. Pavyzdžiui,

The next shark that came was a single shovelnose. He came like a pig to the through if a pig had a mouth so wide that you could put your head in *it*. Hem., Old m., 106.

Kitas ryklys, taip pat plačiasnukis, pasirodė vienas. Jis prisirišino tarsi kiaulė prie lovio, žinoma, jeigu įsivaizduosime, kad *kiaulė gali turėti tokius plačius nasrus, kurie apžiotų žmogaus galvą*. Hem., Senis, 90.

Of course we was broke up when he run off from home, but *I see now there was a reason for it*. Fitz., Gatsby, 174.

Mums, žinoma, riesta buvo, kai jis pabėgo iš namų, bet dabar aš suprantu, kad jis žinojo, ką daro. O kai jau prasigyveno, tai nieko man negailėjo. Fic., Getsbis, 208.

Kartais lietuvių k. sakiniuose šis įvardis atliepiamas žodeliu *taip*. Pavyzdžiui,

There was time to draw back, and we must do *it*. John., Marriage, 194.

Dar nevēlu apsigalvoti, ir mes turį *taip* padaryti. Džon., Kristina, 171.

It was no great thing, he thought. Any could do *it*. Hem., Old m., 101.

Žinoma, tai nedidelis daiktas, – pagalvojo jis. – Kiekvienas sugebėtų *taip* padaryti. Hem., Senis, 82.

"Jimmy sent it to me. I think it's a very pretty picture. *It* shows up well." Fitz., Gatsby, 174.

– Džimis man ją atsiuntė. Man atrodo, kad tai labai gera fotografija. Viskas *taip* aiškiai matyti. Fic., Getsbis, 208.

Gana dažnai įvardis *it*, kai anglų k. sakiniuose atlieka formaliojo veiksnio ar papildinio funkciją, lietuvių k. išraiškos priemonių visiškai neturi. Kaip antai,

I felt indignant and ashamed. I did not know what to do. I was too young to rebuke him and too scared. Besides, rebuke were Ned's business. But I promised myself I would tell Ned about *it* later. John., Marriage, 192.

Man pasidarė pikta ir gėda. Nežinojau, ką daryti. Būdama jauna ir nepatyrusi, nemokėjau ir nedrįsau jo sudrausti. Be to, savo tarnautojus drausminti – Nedo darbas. Ketinau vėliau pasakyti Nedui. Džon., Kristina, 169.

I asked him if he had enjoyed the wedding.

It all went so quickly one couldn't really think about *it*. John., Marriage, 215.

Aš paklausiau, ar jam smagu buvo per vestuves.

– Viskas taip greitai praėjo, kad nespėjau nė atsitokėti. Džon., Kristina, 189.

Reikia pripažinti, kad čia paminėti tikrai keli anglų k. daikto kategorijos išraiškos atvejai lietuvių k. Jų gana apstu, tad čia visų išnagrinėti būtų neįmanoma. Tai turėtų būti platus atskiras darbas. Visgi ir iš to, kas čia prabėgomis pasakyta, matome, kad anglų k. daikto kategorijos reiškėjo – asmeninio įvardžio *it*, neturinčio tiesioginio atitiktens lietuvių k., – funkcijas lietuvių k. atlieka: įvairūs asmeninių įvardžių *jis, ji* ar *jie, jos* linksniai, parodomąjo įvardžio *tas, ta* bevardės giminės formos, o taip pat įvardis *viskas*, atliepiamoji dalelytė *taip*, kartais išreiškiamą aprašomuoju būdu su kitomis kalbos dalimis arba neretai ir visiškai praleidžiama.

Linksnio kategorija. Tiek anglų, tiek ir lietuvių k. asmeniniai įvardžiai yra linksnuojami.

Anglų k. asmeniniai įvardžiai turi du linksnius: vardininką – The Nominative Case ir objektinį (arba papildinio) – The Objective Case. Objektinis linksnis atitinka senąjį naudininką – Dative ir galininką – Accusative. Asmeninių įvardžių senasis kilmininko linksnis – Genetive – dabar yra sustabarėjusi savybinių įvardžių forma – possessive pronouns: *my, thy, your, his, her, its, our, their*⁶². Jokie kiti anglų k. įvardžiai, o iš tikrųjų net ir jokia kita kalbos dalis neturi tokios linksnių sistemos, kaip asmeniniai įvardžiai. Pavyzdžiui, kai kurie įvardžiai turi bendrą linksnį – The Common Case ir kilmininko – The Genetive: *somebody, anybody, one, another* ir t. t., o kiti visiškai neturi jokio linksnio, kaip antai: *something, anything, nothing, everything, some, any, no, my, his, mine, hers* ir kt.⁶³

Asmeniniai įvardžiai *I – me, we – us, she – her* neturi jokio objekcinio linksnio galūnės. Tai dabartinės asmeninių įvardžių supletyvinės sistemos. *Thou – thee* – skirtingais balsiais, *he – him, they – them* – taip pat skirtingi balsiai ir galūnė *-m. It – it* ir *you – you* yra abiejų linksnių homoniminės formos⁶⁴.

Nesunku pastebėti, jog formalieji gretinimo komponentai gerokai skiriasi vienas nuo kito. Pirmiausia linksnių skaičiumi. „Lietuvių kalbos gramatikoje“ rašoma: „Palyginti su daiktavardžiais, visi kaitomi įvardžiai, tiek daiktavardiškieji, tiek būdvardiškieji, turi mažiau linksnių. Jų iš senovės nėra šauksmininko“⁶⁵. Tačiau ir taip lietuvių k. asmeniniai įvardžiai, palyginti su tos pačios grupės ang-

⁶² M. A. Ganshina, N. M. Vasilevskaya, op. cit., p. 95–97.

⁶³ B. Ylyish, op. cit., p. 72.

⁶⁴ M. A. Ganshina, N. M. Vasilevskaya, op. cit., p. 95.

⁶⁵ Lietuvių kalbos gramatika, p. 640.

lų k. įvardžiais, jau neminint lietuvių k. dviskaitos ir kitų pereinamųjų, tarmėse užsiliukusių ir kiek rečiau tevartojamų *tujai, ašiai* ir kitokių reliktinių formų, turi net šešis linksnius. Tiek negimininiai, tiek ir gimininiai įvardžiai vienaskaitoje ir daugiskaitoje visiems šešioms linkniam turi gerai išsilaikiusias savarankiškas lytis.

Kaip anglų, taip ir lietuvių k. asmeninių įvardžių linksniavimo sistemai būdingos supletyvinės formos: atskiri linksniai sudaryti iš skirtingų šaknų: „Dabartinės kalbos pėžiūriu įvardžių *aš* ir *tū* linksniavimo paradigmoje per visus vienaskaitos ir daugiskaitos linksnius galima įžiūrėti net po šešias šaknis, būtent: *aš, man-, mes, mūs-, mum-, mus; tu, tav-, tau, jūs-, jum-, jus*“⁵⁶.

Kaip anglų asmeniniai įvardžiai *I – me, we – us, she – her*, taip ir lietuvių k. asmeninių įvardžių vienaskaitos *aš, tu* ir daugiskaitos vardininkai *mes, jūs* yra grynos šaknys⁵⁷.

Vadinasi, tiek anglų, tiek ir lietuvių k. asmeniniai įvardžiai pasižymi gausiomis supletyvinėmis formomis.

Pažymėtinas anglų k. asmeninių įvardžių linksniavimo sistemos savitumas; ji visiškai skirtinga nuo kitų įvardžių ir kartu nuo kitų kalbos dalių linksniavimo sistemų. Tuo tarpu lietuvių k. asmeninių įvardžių linksniavimas gana panašus į daiktavardžių, būdvardžių ir kitų kalbos dalių linksniavimą.

Skaičiaus kategorija. Dėl anglų k. skaičiaus kategorijos yra įvairių nuomonių. Tačiau čia remiamasi tarybiniais gramatikais, sakysime, B. Chaimovičium, B. Rogovskaja, L. Barchudarovu, G. Voroncova, O. Štelingu ir kitais, kurie tvirtina, jog anglų k. asmeniniai įvardžiai skaičiaus kategorijos neturi⁵⁸. Įvardžiai *I* ir *we; he, she, it* ir *they* tai nėra tas pats, kaip turintieji skaičiaus kategoriją parodomieji įvardžiai *this – these, that – those* arba išskiriamasis įvardis *other – others*. Asmeniniai įvardžiai *I* ir *we* skiriasi leksiškai. Kadangi jie nepriklauso tai pačiai leksemai, nesudaro opozemų, todėl jų skaičiaus kategorija yra negramatinė⁵⁹. Asmeninių įvardžių grupėje vienaskaitiškumo ir daugiskaitiškumo priešpatatymas išreiškiamas leksinėmis priemonėmis: vartojami visiškai atskiri žodžiai *I* ir *we; he, she, it* ir *they*⁶⁰. *They* nėra įvardžių *he, she, it* daugiskaitos forma, nes ji neišreiškia giminės skirtumų⁶¹. „Iš tikrųjų yra trys žodžiai, kiekvienas savaip žymis vieną asmenį ar daiktą, ir yra vienas žodis, žymis kelis ar daug asmenų ar daiktų. Be to, *they* nesvarbu, ar būna keli *he*, keli *she*, keli *it* ir ar jų mišrios kombinacijos. Todėl reikia pripažinti, kad gramatinės skaičiaus kategorijos neturi ir šie įvardžiai. Jie turi tik leksinę skaičiaus reikšmę, pačiu artimiausiu būdu susietą su gramatine anglų kalbos sistema“⁶².

Įvardis *we* ne visada reiškia *aš + aš + aš*, Paprastai jis žymi kalbantįjį arba kitus asmenis: *we = I + you; we = I + he; we = I + they*⁶³; *we = I + the others*.

⁵⁶ Lietuvių kalbos gramatika, p. 641.

⁵⁷ Ten pat.

⁵⁸ Žr. B. S. Khaimovich, V. I. Rogovskaya, op. cit., p. 102; B. Ylyish, op. cit., p. 74; Л. С. Бархударов, op. cit., стр. 83; В. Н. Жигadlo, op. cit., стр. 50–51.

⁵⁹ Plg. B. S. Khaimovich, V. I. Rogovskaya, op. cit., p. 74; В. Н. Жигadlo, op. cit., стр. 50–51.

⁶⁰ В. Н. Жигadlo, И. П. Иванова, Л. Л. Иофик, op. cit., стр. 50.

⁶¹ Žr. Л. С. Бархударов, Д. А. Штелинг, op. cit., стр. 83.

⁶² Г. Н. Воронцова, Очерки по грамматике английского языка, Москва, 1960, стр. 162.

⁶³ Л. С. Бархударов, Д. А. Штелинг, op. cit., стр. 83.

Nors įvardžiai *I, thou, he, she, it* neturi gramatinės skaičiaus kategorijos, bet leksiškai atstovauja vienaskaitiniams daiktavardžiams. Pavyzdžiui,

'Yes,' *the old man* said. He was holding his glass. Hem., Old m., 35.
Old Mrs. Antolini's hair was full of those iron curler jobs, and *she* didn't have any lipstick... Gord., Let Day, 167.

So he decided that Hatton must fetch a *taxi* and put me and clock into *it*. John., Marriage, 211.

I must devote this day to writing; and *thou* must be my assistant, *Richard*;... Coop., Pioneers, 257.

Įvardžiai *we, they* atstovauja daugiskaitiniams daiktavardžiams⁶⁴. Pavyzdžiui,
So *we* beat on, boats against the current, borne back ceaselessly into the past. Fitz., Gatsby, 182.

Everything about him was old except his *eyes* and *they* were the same colour as the sea... Hem., Old m., 33.

Įvardis *you* „gali reikšti ne tik tai kelis *thou*, bet *thou* + *he*, *thou* + *she*, *thou* + *they*, ir netgi *thou* + *it*. Maža to, jis gali reikšti *you* + *he*, *you* + *she*, *you* + *they* ir net *you* + *it*, kai *you* esti keli *thou* ... neskaitant formos *yourself*. Nėra jokių progų *you* sieti su vienaskaita, išskyrus tik nekultūringą kalbą⁶⁵. Taigi, *you* nėra vienas vienaskaitai, kitas daugiskaitai priklausą homonimai.

Dėl lietuvių k. asmeninių įvardžių skaičiaus kategorijos nekyla abejonių. Daiktavardiškasis įvardis *jis, ji* kaitomas skaičiais: vienaskaita – *jis, ji*, daugiskaita – *jie, jos*. „Daiktavardiškojo įvardžio *jis, ji* skaičiaus kategorija priklauso nuo daiktavardžių, reiškiančių šio įvardžio nurodomus daiktus, skaičius.

Berniukas bėgo keliu. Jis pasuko į kairę. Berniukai bėgo keliu. Jie pasuko į kairę⁶⁶.

Lietuvių k. negiminiais asmeniniais įvardžiais *aš, tu, mes, jūs* skaičius reiškiamas kitaip, negu tos pačios grupės giminiais įvardžiais. Vienaskaitiškumo ir daugiskaitiškumo priešpastatymas įvardžiais *aš* ir *mes*, panašiai kaip anglų k. *I* ir *we*, išreiškiamas leksinėmis priemonėmis. „Įvardis *mēs* niekada neturi daugiskaitinės reikšmės: *aš* ir *aš*“, jis visada reiškia „*aš* ir tu“ arba „*aš* ir *jūs*“, „*aš* ir *jis*“ arba „*aš* ir *jie*“, „*aš*, tu ir *jis*“ arba „*aš*, tu ir *jie*“⁶⁷.

Apie asmeninio įvardžio *jūs* reikšmę akademinėje „Lietuvių kalbos gramatikoje“ taip rašoma: „Reikšmės atžvilgiu tik įvardis *jūs* iš dalies gali eiti įvardžio *tū* daugiskaita, t. y. *jūs* gali reikšti du ir daugiau „tu“. Tačiau, be šios reikšmės, įvardis *jūs* taip pat turi reikšmę „tu ir *jis*“ arba „tu ir *jie*“⁶⁸. Vadinasi, skirtingai nuo anglų k., lietuvių k. asmeninių įvardžių skaičiaus kategorija reiškiamas leksinėmis ir gramatinėmis priemonėmis. Be to, tarmėse ir kartais net grožinės literatūros veikaluose, o ypač gana neretai šnekamojoje kalboje dar vartojama ir kai kurių negimininių įvardžių dviskaita⁶⁹. Dviskaitos formos yra sudarytos iš įvardinių šaknų

⁶⁴ Žr. B. S. Khaimovich, B. I. Rogovskaya, op. cit., p. 102.

⁶⁵ Г. Н. Воронцова, op. cit., стр. 162.

⁶⁶ Lietuvių kalbos gramatika, p. 639–640.

⁶⁷ Ten pat, p. 640.

⁶⁸ Ten pat.

⁶⁹ Ten pat, p. 639, 649, 650, 663–664.

mu-, *ju-* ir skaitvardžio *du*, *dvi*: *muđu, mudvi*, „mes abu“⁷⁰. Dviskaitos formos turi net linksnius. Pavyzdžiui, *műdu, műdviejų, műdviem, műdviejuose*. „Literatūrinėje kalboje dviskaita pakeičiama daugiskaita; kartais pavartojamos ir analitinės, ypač vardininko formos“⁷¹.

Labai įdomu, kad lietuvių k. – konkrečiai „Rytų aukštaičių tarmėse, kur dviskaitos formos nevartojamos, šiam skaičiui išreikšti daromos analitinės formos iš įvardžių daugiskaitos ir skaitvardžio *dű, dvi* arba *abű, abi* formų, pvz.: vard. *mės dű, mės dvi*, kilm. *műsų dviejų*, naud. *műm dviem*, gal. *muň dű, muň dvi*, įn. *muň dviem* Skp⁷².

Šia proga užsimintinas ir anglų k. įvardis *both*. Nors dabartinėje anglų k. dviskaitos nebėra, tačiau savo vartoseną jis labai artimas lietuvių k. dar išlikusioms asmeninių įvardžių dviskaitos samplaikoms. Kartais *both* būna vartojamas po *we, you* ir *they*. Jis, kaip ir minėtosios lietuvių k. dviskaitos samplaikos, patikslina mintį – nurodo, kad kalbama apie du asmenis. Kirčiuotas '*both : we (us) 'both, you (you) 'both, they (them) 'both* atlieka sustiprinamųjų žodžių vaidmenį. Pavyzdžiui, *I want you both to be happy*. Kai anglų k. sakinyje nebūna pagalbinio arba tarnybinio veiksmažodžio, *both* paprastai vartojamas po asmeninio įvardžio: *They both knew that too*. Kai sakinyje esti tarnybinis ar pagalbinis veiksmažodis, *both* vartojamas po jų: *We were both absorbed in the game*⁷³.

Iš visa tai, kas čia pasakyta, galima sudaryti apytikrą anglų-lietuvių k. asmeninių įvardžių skaičiaus kategorijos išraiškos priemonių lentelę:

Singular	Vienaskaita
I	aš
you, thou	tu, jūs
he, she, it	jis, ji
	Dviskaita
we both	muđu = aš + tu mudvi = aš + tu
you both	judu = tu + tu judvi = tu + tu
they both	jiedu = jis + jis, jis + ji jiedvi = ji + ji

Plural

we = I + thou; I + you; I + he; I + she; I + they; I + the others

you = thou + thou; thou + he; thou + she; thou + they; you + it, you + they, thou + it;

you + he, you + she, thou + the others

they = all the others except I and you

⁷⁰ Lietuvių kalbos gramatika, p. 649.

⁷¹ Ten pat, p. 650.

⁷² Ten pat. Akademinės „Lietuvių kalbos gramatikos“ autorių terminas „analitinės formos“ šiuo atveju nelabai tiksliai pavartotas. Todėl straipsnyje toliau minėtos formos vadinamos „dviskaitos samplaikomis“.

⁷³ Л. С. Бархударов, Д. А. Штелинг, оп. cit., стр. 87–88.

Daugiskaita

mes = aš + tu; aš + jis; aš + ji; aš + jūs; aš + jie; aš + jos; aš + visi kiti

jūs = tu + tu; tu + jis; tu + ji; tu + jūs; tu + jie; tu + jos; tu + visi kiti

jie = visi, išskyrus aš, mes ir tu, jūs

jos = visos, išskyrus aš, mes ir tu, jūs.

Kaip jau buvo minėta, čia remiamasi nuomone, jog anglų k. asmeniniai įvardžiai skaičiaus kategorijos neturi. Šie įvardžiai turi tik leksinę skaičiaus reikšmę, pačiu artimiausiu būdu susietą su gramatine anglų kalbos sistema.

Šiuo atžvilgiu lietuvių k. asmeniniai įvardžiai skiriasi nuo anglų k. Čia skaičiaus kategorija išreiškiama tiek leksinėmis, tiek ir gramatinėmis priemonėmis: negiminiais įvardžiais *aš, tu, mes, jūs* ir giminiais *jis, ji, jie, jos*. Anglų k. leksinis skaičiaus reikšimas šiek tiek artimas negiminiais įvardžiais reiškiamam lietuvių k. skaičiaus išraiškos būdai. Tik abiejose kalbose skirtingai reiškiamas vienaskaitos ir daugiskaitos antrasis asmuo.

Nors anglų k. dviskaitos nėra, tačiau su išlikusiomis lietuvių k. dviskaitos samplaikomis *mes du* ir kt. savo vartoseną ir darybą gretintinos anglų k. *we both, you both* ir *they both* formos.

Vilniaus Valstybinis V. Kapsuko universitetas
Lietuvių kalbos katedra

Įteikta
1968 m. rugsėjo mėn.

SUTRUMPINIMAI

- Coop., *Pioneers* — James Fenimore Cooper, *The Pioneers*, Philadelphia, Macrae, Smith Company.
Džon., *Marriage* — Pamela Hansford Johnson, *An Impossible Marriage*, London, 1954.
Džon., *Kristina* — P. Hensford Džonson, *Kristina*, V., 1954.
Fic., *Getsbis* — F. S. Ficdžeraldas, *Didysis Getsbis*, V., 1967.
Fitz., *Gatsby* — F. Scott Fitzgerald, *The Great Gatsby*, New York, 1963.
Gord., *Let Day* — Gerald Gordon, *Let the Day Perish*, Foreign Languages Publign House, Moscow, 1961.
Gord., *Tebūnie* — Džeraldas Gordonas, *Tebūnie prakeikta diena*, V., 1963.
Hem., *Old m.* — *The Old Man and the Sea*, Progress Publishers, Moscow, 1967.
Hem., *Senis* — Ernestas Hemingvėjus, *Senis ir jūra*, V., 1967.
Kup., *Pionieriai* — E. Kuperis, *Pionieriai*, V., 1966.
Sal., *Catcher* — J. D. Salinger, *The Catcher in the Rye*, London, 1962.
Sel., *Rugiuose* — Dž. Selindžeris, *Rugiuose prie bedugnės*, V., 1966.

ON SEMANTIC AND MORPHOLOGICAL PROPERTIES OF PERSONAL PRONOUNS IN ENGLISH AND LITHUANIAN

K. AMBRASAS

Summary

An attempt has been made to compare semantic and morphological properties of personal pronouns in English and Lithuanian, to determine similarities and differences between them. The investigation was carried out applying the principles of systematic comparison of languages (as pointed out by R. Lado), referring to the works of Soviet and foreign linguists and relying on examples of translation from English into Lithuanian.

The system of personal pronouns in English is rather similar to that in Lithuanian. Nevertheless, certain formal distinctions are worth noting: 1) the English personal pronoun of the third person *it* has no formal counterpart in Lithuanian; 2) the English *they* has two counterparts in the Lithuanian *jie, jos*; 3) the English *you* has two counterparts in Lithuanian *tu* (the second person singular) and *jūs* (the second person plural). These formal distinctions partly presuppose some semantic differences between the two systems.

Both in English and Lithuanian personal pronouns are words of relative and extremely general meaning. They are never used in reference to a particular person or thing, and their meaning is always dependent upon the context. Both English and Lithuanian personal pronouns can be characterized as noun pronouns with more or less similar semantic properties.

The morphology of personal pronouns was described in two aspects from the point of view of word-building and from the point of view of morphological categories — person, gender, case and number. The personal pronouns in both languages are simple words. Person distinctions in English are expressed by lexical means, whereas in Lithuanian — by grammatical means. These distinctions are related to other grammatical and stylistic peculiarities. The personal pronouns in both languages differ as regards their functional burdening.

The English personal pronouns have no grammatical category of gender. Unlike their English counterparts, the Lithuanian personal pronouns of the third person possess the category of gender. In English the personal pronouns *he, she* and nouns are the only lexical indicators of gender, whereas in Lithuanian the gender meaning characterizes not only pronouns, but also other parts of speech which in a sentence are in grammatical agreement. Besides, in Lithuanian the category of gender is represented in two-member opposemes both in singular and plural, whereas in English opposites of this kind do not exist.

It in English is the only „personal“ pronoun which indicates lifeless things or „non-persons“. *It* has no counterpart in Lithuanian. In translations *it* is substituted by the Lithuanian personal pronouns *jis, ji* (in different case forms), the Lithuanian demonstrative pronouns *tas, ta* (in different case forms), also the pronoun *viskas*, the affirmative particle *taip*, sometimes it is described in the narrative way or has no formal substitution.

Both English and Lithuanian personal pronouns possess the category of case represented in two-member opposemes in English and in six-member opposemes in Lithuanian. The system of declensions in English personal pronouns is quite different from that in other parts of speech. Unlike their English counterparts, Lithuanian personal pronouns are very similar to nouns, adjectives and other parts of speech as regards their declensions. Suppletivity is a usual phenomenon of the personal pronouns of both languages.

The personal pronouns in English have only lexical meaning of number, which is closely related to the whole English grammatical system. As to the category of number, in Lithuanian personal pronouns it is expressed both by lexical and grammatical means; the Lithuanian pronouns *aš, tu, mes, jūs* do not possess the grammatical meaning of gender, whereas *jis, ji* do possess this meaning. Though in English there are no dual forms, the dual combination *mes du* etc. in Lithuanian were compared with the English *we both, you both* and *they both* as regards their usage and their inner (mutual) combinability.